



ეკონომიკური თეორიის თანამედროვე პრობლემები



ღია ეკონომიკის პოზიტიური და ნეგატიური ასპექტები

ანზორ აბრალავა

ემდ, სტუ სრული პროფესორი

თანამედროვე მსოფლიო მეურნეობაში მრავალგვარი კავშირურთიერთობები მყარდება და ვითარდება, ინტენსიურად მიმდინარეობს მისი ინტერნაციონალიზაციის ობიექტური პროცესი. ამის გამო აუცილებელი ხდება საერთაშორისო ეკონომიკური სისტემის კვლევა და საგარეო ეკონომიკურ კავშირებზე დაკვირვება, რათა მაქსიმალური სარგებელი მივიღოთ მათგან. ეს განსაკუთრებით ეხება საშუალოდ და მცირედ განვითარებულ ქვეყნებს, რომელთათვისაც ინტერნაციონალიზაციის პროცესი ზოგადად სასიკეთოა და წინააღმდეგობრივიც, რადგან გარდაუვალია ეროვნული თავისებურებების გათვალისწინება და ეროვნული ინტერესების შესაბამისად მოქმედება.

ამჟამად მსოფლიო ეკონომიკის ერთ-ერთი გამოკვეთილი ნიშანია ეროვნულ მეურნეობათა კარგახსნილობა, რის ფორმირებაშიც დიდ როლს მთავრობები თამაშობენ. ისინი სტიმულს აძლევენ საექსპორტო წარმოების განვითარებას, ხელს უწყობენ უცხოურ ფირმებთან კოოპერირებას და ქვეყნების საგარეო ეკონომიკური კავშირების გაფართოებას. ღია ეკონომიკა იმთავითვე გულისხმობს სამეურნეო საქმეებში სახელმწიფოს შეზღუდულ ჩარევას, საგარეო ვაჭრობის სფეროში სახელმწიფო მონოპოლიის უქონლობას, თავისუფალი და სპეციალური სავაჭრო-საფინანსო ზონების შექმნას და ა.შ.

თანამედროვე პირობებში წარმოებაში მიმდინარე კარდინალური ცვლილებები სულ უფრო მეტადაა ორიენტირებული არა ეროვნულ, არამედ მსოფლიო ბაზარზე. XXI ს. დასაწყისში სხვადასხვა

ჯგუფის ქვეყნებში წარმოებული მშპ-ის საშუალოდ 1/5 ნაწილი საგარეო ბაზრებზე სარეალიზაციოდ იყო განკუთვნილი. ამკარაა, რომ ეკონომიკურ იზოლაციაში ყოფნა ჩამორჩენილობასა და სოციალურ-ეკონომიკურ უპერსპექტივობას უქადის ქვეყნებს. ამიტომ მსოფლიო ეკონომიკაში მომხდარი ყველა ახალი მოვლენის ორგანიზაციულ-ეკონომიკური საფუძველი და თანამედროვე საერთაშორისო ურთიერთობების გადამწყვეტი ფაქტორია საერთაშორისო ინტეგრაციის მუდმივად განვითარება და გაღრმავება.

მსოფლიო მეურნეობის შექმნა არ ნიშნავს მასში ყველა ეროვნული ეკონომიკის ავტონომიურად ჩართვას. ამას მრავალი ფაქტორი განსაზღვრავს, რომელთაგან შეგვიძლია გამოვყოთ მონაწილის ეკონომიკური (და/ან პოლიტიკური) სარგებლობა. ამასთან, მთავარი კრიტერიუმი უნდა იყოს როგორც მიმდინარე, ისე სამომავლოდ დასახული ეროვნული ინტერესი, ხოლო მთავარი პირობა-მისი პოლიტიკური და სოციალური სტაბილურობა, ეკონომიკის მკვეთრი რყევების უქონლობა და გახსნილობა.

საყურადღებოა ისიც, რომ ეროვნულ ეკონომიკათა ურთიერთდამოკიდებულების გაძლიერების და მსოფლიო სამეურნეო კავშირების გართულების პროცესში თვითონ ღია ეკონომიკის ცნებაც იცვლება. მაგალითად, XXს. შუა ხანებში კარგახსნილობა უპირატესად ნიშნავდა ქვეყნის მონაწილეობის დონეს მოფლიო ვაჭრობასა და შრომის საერთაშორისო დანაწილებაში. ძირითად მაჩვენებლად იყენებდნენ საექსპორტო კვოტას და საგარეო სავაჭრო კვოტას. ეკონომიკის კარგახსნილობის დონე მისაღებად მიაჩნდათ, თუკი პირველი არანაკლებ 10, მეორე კი - არანაკლებ 25% იყო. 1982-1991 წლებში მსოფლიო საექსპორტო კვოტა 18%-ს აჭარბებდა, 2000 წლისთვის კი იგი უკვე 23,6% იყო.¹ ასე, რომ ეს მაჩვენებელი გამუდმებით მაღლდება, რის გამოც ჩვენს საუკუნეში იგი შეზღუდულად და არასაკმარისადაა აღიარებული. ამჟამად ეკონომიკის კარგახსნილობა ნიშნავს ქვეყნის აქტიურად მონაწილეობას არა მარტო საერთაშორისო ვაჭრობაში, არამედ სხვაგვარ სამეურნეო კავშირებშიც-წარმოების ფაქტორების საერთაშორისო მო-

1 Мировая экономика. Уч. пособие для вузов. Под ред. И. П. Николаевой. М., ЮНИТИ -ДАНА, 2000 стр. 101.

ბილობასა და სავალუტო-საანგარიშსწორებო ურთიერთობებში. მსოფლიო მეურნეობის და ეროვნული ეკონომიკის ურთიერთდამოკიდებულების გაძლიერებაში მნიშვნელოვანი როლი მოიპოვა კაპიტალის გატანამ. სწორედ მას უკავშირდება ეროვნული ეკონომიკის ფარგლებს გარეთ წარმოების პირდაპირ გასვლის პროცესი და გლობალური ტრანსნაციონალური კორპორაციების ჩამოყალიბება. ხსენებულ ურთიერთდამოკიდებულებას კიდევ უფრო განამტკიცებს ფინანსების ბაზრების ფუნქციონირება. ამიტომ ეროვნული ეკონომიკის გახსნილობის დონის შეფასებისას ურთიერთმოქმედების ყველა ფორმისა და ყველა ჩამოთვლილი ფაქტორის გათვალისწინებაა საჭირო.

ეკონომიკის კარგახსნილობა დღეს გუულისხმობს:

- გამჭვირვალობას ანუ მთელი ეროვნული მაკროეკონომიკური ინფორმაციის ხელმისაწვდომობას და მათ უტყუარობას;
- საგარეო სავაჭრო რეჟიმის ლიბერალიზებას;
- ქვეყნის მონაწილეობას ინტეგრაციულ პროცესებში;
- ფინანსური ოპერაციების ლიბერალიზებას;
- ეკონომიკურ თავისუფლებას ქვეყნის შიგნით.

ყველა სახელმწიფო, რომელიც ღია ეკონომიკის პოლიტიკას ატარებს, ცდილობს შეზღუდოს თავის ეკონომიკურ საქმიანობაში საერთაშორისო ჩარევა და ზეეროვნულ ეკონომიკურ ორგანოებს მხოლოდ სარეკომენდაციო ფუნქციები დაუტოვოს. ყველაზე ფართოდ კარგახსნილი ქვეყნებიც კი უარს არ ამბობენ მკაცრ პროტექციონიზმზე. მაალითად, ლიდერი ქვეყნები მკაცრად ზღუდავენ უახლესი ტექნიკისა და მოწინავე ტექნოლოგიების გატანას, აკონტროლებენ მეცნიერებისა და სპეციალისტების გასვლას საზღვარგარეთ სამუშაოდ, ექსპორტსა და იმპორტს შორის თანაფარდობას, სტრატეგიული ნედლეულისა და ფასეული საგნების გაყიდვას.

ეროვნული მეურნეობის კარგახსნილობის ერთ-ერთი გარე ასპექტია ქვეყნის საინვესტიციო მიმზიდველობა, რასაც უზრუნველყოფს უცხოელი ინვესტორებისთვის ხელსაყრელი სამეწარმეო პირობები და ქვეყნის პოლიტიკურ-ეკონომიკური სტაბილურობა. საგულისხმოა, რომ ქვეყანა და მისი ეკონომიკა მუდამ მზად უნდა იყოს საგარეო ეკონომიკური თანამშრომლობის მაღალეფექტიანი

ეკონომიკური თეორიის თანამედროვე პრობლემები

ფორმებისთვის. დაუშვებელია, რომ სახელისუფლებო შტოების არაადეკვატურმა მოღვაწეობამ ფორს-მაჟორული ვითარება შეუქმნას ეროვნული მეურნეობის მიმდინარე ფუნქციონირებას, შელახოს ქვეყნის იმიჯი, განსაკუთრებით, ინვესტორთა თვალში.

როგორც ცნობილია, ქვეყნების რეიტინგის შედგენისას 4 ძირითად პარამეტრს ითვალისწინებენ:

1. ეკონომიკური ინტეგრაციას (საერთაშორისო ვაჭრობის მოცულობა, საერთაშორისო ინვესტიციები);
2. პიროვნული კონტაქტები (საზღვარგარეთ მოგზაურობები, ტურიზმი, საერთაშორისო სატელეფონო საუბრები, გზავნილები);
3. ტექნოლოგია (ინტერნეტის მოსარგებლეთა რაოდენობა);
4. საერთაშორისო პოლიტიკაში ჩართულობა (საერთაშორისო ორგანიზაციებში გაწევრიანება).

ამ პარამეტრების მიხედვით მსოფლიოს წინაშე ყველაზე უფრო კარგახსნილ ქვეყნებად მიჩნეულია ხოლმე სინგაპური, ჰონკონგი, ნიდერლანდები, დანია, აშშ, კანადა და ა.შ (ბოლო დროს - იორდანია და ესტონეთიც). ამ მხრივ ბოლო ადგილებს იკავებენ ირანი, ინდოეთი, ვენესუელა, ჩინეთი, ალჟირი, ბრაზილია და სხვები.

როგორც ვთქვით, მსოფლიო სამეურნეო პროცესებში ამა თუ იმ ქვეყნის მონაწილეობის ერთ-ერთი ამსახველია მათი საგარეო ვაჭრობის (ან პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების) თანაფარდობა მშპ-თან. ამ მაჩვენებლის დინამიკა ზოგიერთი ქვეყნის მიხედვით 1998-2006 წლებში ასეთი იყო:

მშპ-თან საგარეო ვაჭრობის თანაფარდობა, %¹

ქვეყნები	1998	2000	2005	2006	რანგი
აშშ	23,1	25,6	24,9	26,2	71
იაპონია	20,3	20,7	25,2	28,2	69
რფ	59,5	67,6	57,5	56,7	54
ჩინეთი	39,2	49,1	76,3	69,0	44
მფრ	57,3	67,7	71,3	76,4	36
უკრაინა	87,0	119,9	114,6	102,4	21

¹ Ерохов Е.З. Динамика уровня открытости Украины. <http://be5.biz/ekonomika1/r2011/1590.html>

ეს მონაცემები გვაფიქრებინებს, რომ უდიდესი მშპ-ის მქონე ქვეყნები, მართალია, საერთაშორისო ეკონომიკური კავშირების ყველაზე აქტიური მონაწილეები არიან, მაგრამ თავიანთი ეროვნული მეურნეობები შედარებით უკეთ აქვთ დაცული მსოფლიო მეურნეობისგან მომდინარე პრობლემებისა და საერთაშორისო ბაზრების კონიუნქტურული რყევებისაგან, რადგან შეძლებისდაგვარად დაბალ დონეზე ინარჩუნებენ ამ მაჩვენებელს.

ეროვნული ეკონომიკის კარგახსნილობის დადებითი და უარყოფითი მხარეები ქვეყნის საგადასახდელო ბალანსში აისახება ხოლმე. აშშ-ს ეს ბალანსი ქრონიკულად პასიური აქვს, გერ-ს, იაპონიას, შვეიცარიას - აქტიური.

ღია ეკონომიკაზე გადასვლა გულისხმობს უკიდურეს პროტექციონიზმზე უარის თქმას. ამავე დროს, აუცილებელია შერჩევითი პროტექციონიზმი, ანუ მსოფლიო მეურნეობაში ჩართვის ახალი მოდელის ფორმირების თვალსაზრისით პერსპექტიული დარგებისა და წარმოებების დაცვა. გარდა ამისა, ეკონომიკური უსაფრთხოების მიზნით ქვეყნები ცდილობენ თავიანთი საქონლის გასაღების ბაზრების და იმპორტული ნედლეულის წყაროების დივერსიფიკაციას, სხვა ქვეყნების სულ უფრო და უფრო ფართო წრესთან ურთიერთობების აწყობას და შენარჩუნებას, ამა თუ იმ ქვეყანასთან (ქვეყნების ჯგუფთან) გაჩენილი პრობლემების კომპენსირებას სხვა ქვეყნებთან ხელსაყრელი ეკონომიკური ურთიერთობებით.

გასხნილი (ღია) ეკონომიკა, ერთი მხრივ, იმის საშუალებას უქმნის ქვეყანას, რომ ფართოდ მონაწილეობდეს შრომის საერთაშორისო დანაწილებაში, ხელი მიუწვდებოდეს უცხოურ კაპიტალსა და ტექნოლოგიებზე, ახდენდეს თავისი კონკურენტული უპირატესობების რეალიზებას მსოფლიო ბაზრებზე. მაგრამ, მეორე მხრივ, გახსნილობის ფაქტორი სულ უფრო მეტ რისკს შეიცავს საფინანსო-ეკონომიკური კრიზისების პერიოდში, როცა ქვეყნებს შორის ურთიერთდამოკიდებულების პირობებში იქმნება კრიზისული პროცესების ტრანსმისიის საფრთხე. ამიტომაც, რომ მსოფლიო ეკონომიკაში ინტეგრირებას ქვეყნები ცდილობენ აუქქარებლად, კონკურენტუნარიანობის ამაღლების, ეფექტიანად მოქმედი საბაზრო სტრუქტურების დამკვიდრების, მაკროეკონომიკური პო-

ლიტიკის ხარისხის ამაღლების, აგრეთვე, გლობალური ეკონომიკის ფუნქციონირების ისეთი მდგრადი ინსტიტუტებისა და მექანიზმების შექმნის კვალობაზე, რომლებიც ქვეყნების უმრავლესობის მოთხოვნებს შეესაბამება.

არასტაბილური და ნაკლებად პროგნოზირებადი საერთაშორისო გარემოს პირობებში რისკების შერბილების ერთ-ერთი გზაა რეგიონულ ინტეგრაციულ გაერთიანებებში მონაწილეობა. ფიქრობენ, რომ საერთაშორისო ეკონომიკურ ურთიერთობებში ის ქვეყნები აღწევენ წარმატებას, რომლებიც ახერხებენ ოპტიმალური თანაფარდობის დაცვას გლობალიზაციისა და რეგიონალიზაციის პროცესებში მონაწილეობას შორის. ისე ჩანს, რომ კრიზისული მოვლენების შემდეგ ახლა გაძლიერებულია ეროვნული რეგულირების როლი, გაფართოებულია საერთაშორისო ურთიერთობათა რეგიონალიზაცია, გლობალური პროცესები კი, პირიქით, შესუსტებულია.

პოსტსაბჭოთა ქვეყნებს მსოფლიო ეკონომიკაში ძალიან მოკრძალებული ადგილი უჭირავთ (გარდა რუსეთისა), თუმცა ბევრი მათგანი ბოლო პერიოდში საკმაოდ აქტიურად აფართოებდა ეროვნული ეკონომიკის გახსნილობას. საგარეო ვაჭრობის მხრივ ყველაზე მაღალი დონე ჰქონდათ აზერბაიჯანს, ბელარუსს, ყაზახეთსა და თურქმენეთს, სადაც საქონლისა და მომსახურების ექსპორტი 2008წ. მშპ-ის 57-61%-ს აღწევდა, ხოლო ყველაზე დაბალი - სომხეთსა და ტაჯიკეთს (15-17%). ფინანსური სისტემების გახსნილობით გამოირჩეოდნენ რფ, უკრაინა და ყაზახეთი, ბელარუსი და ყირგიზეთი კი - პირიქით. ეკონომიკის კარგახსნილობამ ამ სივრცეში პიკს მიაღწია 2008 წელს, კრიზისის დაწყების შემდეგ კი იგი მკვეთრად დაქვეითდა. ეს ქვეყნები მსოფლიოს სხვა რეგიონებზე გაცილებით უფრო ძლიერ დაზარალდნენ კრიზისისგან. საერთაშორისო სავალუტო ფონდის შეფასებით, ხსენებულ ეკონომიკურ სივრცეში მშპ-ის დაქვეითებამ 2009წ. თითქმის 6.5% შეადგინა (გარდა რუსეთისა - 3%), რამაც თითქმის 3-ჯერ გადააჭარბა მსოფლიო ეკონომიკის ვარდნას. შიდა დისბალანსებთან ერთად ამის სერიოზული მიზეზი უარყოფითი გარე ეფექტებიც იყო. საქმე ისაა, რომ ამ ქვეყნების მეურნეობები პრაქტიკულად ერთდროულ-

ად შეეჯახა 3 საგარეო შოკს: 1. საერთაშორისო დაკრედიტებისა და უცხოური ინვესტიციების ნაკადების მკვეთრად შეკვეცა; 2. განვითარებული ქვეყნების ბაზრებზე მათი პროდუქციის გატანის კლება; 3. მსოფლიო ფასების ვარდნა საბირჟო საქონელზე, კერძოდ, ენერგორესურსებზე. ამდენად, კრიზისული პროცესების ტრანსმისია ამ რეგიონში ორი ძირითადი არხით განხორციელდა- ფინანსური და სავაჭრო არხებით.

აშშ-ის საბირჟო ვაჭრობის აკადემიის Masterforex-V-ის ექსპერტთა შეფასებით, რომლებიც 179 ქვეყანას აანალიზებენ, პოსტსაბჭოთა ქვეყნების რეიტინგები ეკონომიკის კარგახსნილობის მიხედვით 2011 წ. ასეთია:¹

ქვეყანა	რეიტინგი	ქვეყანა	რეიტინგი
თურქმენეთი	169	მოლდოვა	120
უკრაინა	164	აზერბაიჯანი	92
უზბეკეთი	163	ყირგიზეთი	83
ბელარუსია	155	ყაზახეთი	78
რ.ფ	143	სომხეთი	36
ტაჯიკეთი	128	საქართველო	29

უკრაინის ასეთ დაბალ რეიტინგს ექსპერტები ორი ფაქტორით ხსნიან: სახელმწიფო ხარჯების ზრდით, რაც ეკონომიკაში სახელმწიფოს როლის მატებას ნიშნავს, და კორუფციით. მათივე აზრით, უზბეკეთი დიდ ზენოლას ახდენს ბიზნეს-წრეებზე და მეტისმეტად აქვს გაბერილი ეკონომიკის სახელმწიფო სექტორი; ბელარუსში ეკონომიკის საფუძველს, ასევე, კვლავაც სახელმწიფო სექტორი წარმოადგენს, ნაკლებადაა დაცული კერო საკუთრება და მაღალია კორუფციისა და ბიუროკრატის დონე; რუსეთს იმიჯს ულახავს კორუფცია და ეკონომიკის რეპრესიულობა, რეალური ეკონომიკის ნახევრის მოქცევა სახელმწიფოს ხელში და ზოგიერთი დარგის მონოპოლიზება, გადასახადების აწევა და ბიზნესის პასიურობა უიმ-

1 Пылин А. Г. Особенности экономического развития стран СНГ в контексте их устойчивости к внешним шокам. М., 2012 ст. 27.

ელობის გამო და ა.შ.

აღსანიშნავია, რომ ამა თუ იმ ქვეყნის ლიბერალიზაციის სტრატეგიასა (ეკონომიკის კარის გახსნასა) და მისი ეკონომიკის ინდუსტრიული სტრუქტურის ცვლილების პროცესს შორის გარკვეული ურთიერთდამოკიდებულებაა. სადღეისოდ ჩინეთის ეკონომიკის კარის გახსნის საზღვრები, თუკი ამას ვაჭრობის კრიტერიუმით შევაფასებთ, ბევრად მეტია, განვითარებული ქვეყნების დიდი ნაწილის იმავე მაჩვენებელზე. ეს იმაზე მეტყველებს, რომ აუცილებელია რომელიმე სხვა ინდექსების გამოყენებაც.

ეკონომიკის კარგახსნილობის დონე 2007-2009 წწ.

ქვეყნები	საქონლის ბაზარი*	მომსახურების ბაზარი	კაპიტალის ბაზარი	სამეცნიერო-კვლევითი და საცდელ-საკონსტრუქტორო სამუშაოები/მშპ
ჩინეთი	60,0	7,0	3,1	1,44
აშშ	21,6	4,5	3,3	2,68
გერ	67,0	10,8	1,4	2,53
იაპონია	27,4	4,1	1,8	3,39

* Long Wei. Moderate Openness and the Transformation of China's Industrial Structure

საქონლის ბაზრის გახსნის სიდიდე გაანგარიშებულია ექსპორტისა და იმპორტის მოცულობათა ჯამის შეფარდებით მშპ-თან, კაპიტალის ბაზრის - გადინებული კაპიტალისა და უცხოური ინვესტიციების ჯამის შეფარდებით კაპიტალის მთელ მოცულობასთან.

ჩინეთის საქონლის ბაზარი გაცილებით უფრო ღიაა, ვიდრე აშშ-ისა და იაპონიის, თუმცა ჩამორჩება გერმანიისას, რომელიც მონეცილობის წარმოებისა და ექსპორტის დარგის ერთ-ერთი ლიდერია. ეკონომისტ-ანალიტიკოსები ხშირად სწორედ საქონლის ბაზრის გახსნის მაჩვენებლს იყენებენ იმის საილუსტრაციოდ, რომ

ჩინეთ ეკონომიკურად მრავალ ქვეყანაზე უფრო კარგახსნილია, თუმცა, ამ ქვეყნის საფინანსო-საკრედიტო სექტორი ძალიან სუსტადაა ჩართული მსოფლიო ბაზარში და მკაცრად რეგულირდება.

გავრცელებული აზრის თანახმად, ჩინეთი ეკონომიკის კარის გახსნის გააზრებულ და თანმიმდევრულ პოლიტიკას ახორციელებს. მისთვის მიუღებელია დროის მოკლე მონაკვეთში უმრავლესი დარგების მკვეთრად გახსნა. თანაც, სამრეწველო სექტორში ცვლილებებს აქ სწორედ გარესამყაროს ზემოქმედების გაძლიერების კვალობაზე ახდენენ. ეკონომიკის კარის გახსნით ყველაზე მეტად მრეწველობის ახალი დარგები ნახულობენ სარგებელს. ახალი პროდუქტები და ტექნოლოგიები, ერთი მხრივ, ყველაზე მეტადაა ეკონომიკის უფრო ფართოდ გახსნის შედეგი, ხოლო, მეორე მხრივ, ეს ის არხია, რომლის მეშვეობითაც თვით ამ გახსნის პროცესის მართვას ახდენენ.

თვითონ ჩინელებს მიაჩნიათ, რომ ეკონომიკურ კარგახსნილობაზე გადასვლა ძალიან წარმატებული გამოდგა ქვეყნისათვის. ამავდროს, ჯერ კიდევ დასახვეწია ამ პროცესის პოლიტიკა, აუცილებელია ეკონომიკის სტრუქტურის გარდაქმნა და ფინანსური სექტორის თანდათანობით გახსნა.

ქვეყნის განვითარებაში განუზომლად დიდია ექსპორტის როლი. ამდენად, ჩვენი ეკონომიკური პოლიტიკის ერთ-ერთი ღერძი ექსპორტის მხარდაჭერა უნდა იყოს. თანამედროვე პირობებში აუცილებელია "გააზრებული მარკეტინგული სტრატეგიის შემუშავება და ქართული პროდუქციის სწორი პოზიციონირება საერთაშორისო ბაზარზე, რაც უმთავრესი პრიორიტეტია ქართული ექსპორტის განვითარებისათვის".¹

1 ნ. თოდუა. ქართული კომპანიების საექსპორტო სტრატეგიების მარკეტინგული კვლევა. გლობალიზაცია, საერთაშორისო ბიზნესის თანამედროვე პრობლემები და განვითარების ტენდენციები. საერთაშორისო სამ. პრაქტ. კონფერენცია. 6-7 აპრილი თბ., 2012წ. გვ 171.